

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

ZIJ LEIDEN HUN EIGEN LEVEN

Eens, heel lang geleden, was er in de kosmische ruimte een nog donkere oernevel, een wolk van stralingsenergie. Waar deze oernevel vandaan kwam, weet niemand, maar als een flitsend vuurwerk, dat ontstoken werd in de donkere ruimte, werd de duistere oernevel tot een lichtende gasnevel, tot stof, tot materie en hieruit werden biljoenen sterren geboren, waarvan een de zon was en een veel kleinere, die bij haar behoorde, de aarde.

Maar verre van een flitsende gebeurtenis was dit een proces dat miljoenen jaren duurde en voor de aarde eindigde toen zij afkoelde en een steenschil haar lichtende kern omsloot.

Alhoewel zij geen lichtende ster meer was, bleef zij toch deel van het kosmisch gebeuren, voor eeuwig wentelend om zichzelf en reizend om en met de zon.

Miljoenen jaren verstreken, waarin de zeeën en de vastelanden gevormd werden en daar waar de aardkorst zich tot bergen plooidde, begonnen de regens de bergen en de zeeën de kusten weer af te slijten om nieuwe landen en bergen te kunnen vormen. Het was één gigantisch samenspel van krachten, zo hevig, zo dynamisch en toch voor onze begrippen zo eindeloos langzaam.

Toen, alsof dat alles nog niet wonderlijk genoeg was, ontstond in de zeeën, toen de tijd en de omstandigheden er rijp voor waren, het eerste leven. Hoe dat precies gebeurde en wanneer dat precies gebeurde, weet niemand.

Maar vanaf dat tijdstip in de eeuwigheid, begon een levensstroom uit de oerzee op te rijzen, een eindeloze stroom, hortend en stotend, doodlopend en langs een andere weg weer voortvloeiend, zonder ophouden, vol afwisseling van vormen, kleuren en geaardheid; een levensstroom van twee miljard jaren lang, voortgaand tot deze tijd en zich verliezend in de toekomst.

De mogelijkheden in de oernevel besloten, ontplooiden zich. Het plantenleven ontwikkelde zich in velerlei vormen en bedekte de aarde; wonderlijke dieren, gepantserde wa-

terdieren, hagedissen met vogelpoten, vogels met vleugelhanden, reuzen insecten, wanstaltige reptielen, een eindeloze variatie van kleine en grote zoogdieren; zij allen bewoonden de aarde, onbewust van zichzelf en de wereld waarin zij leefden, de wereld acceptierend zoals zij was, gedreven door honger, paringsdrift en zelfbehoud. IJstijden en andere oorzaken veranderden en selecteerden hen tot steeds ingewikkelder levensvormen; soorten kwamen en gingen, maar tezamen droegen zij het leven door de eeuwen heen voort.

En toen de tijd en de omstandigheden er weer rijp voor waren, dook tijdens het aflopen van de laatste ijstijd, uit deze levensstroom, de mens op. Hoe dat precies gebeurde en wanneer dat precies gebeurde weet niemand, maar de mens was een wezen dat evenals de planten het leven had en evenals de planten en de dieren dat leven eeuw na eeuw hielp voortdragen; niets van het dier was hem vreemd, maar wat hem tot mens maakte was de mogelijkheid in hem om zichzelf bewust te worden en de wereld waarin hij te leven had; om tussen al het omringen en hemzelf zinvolle verbanden te leggen en als consequentie daarvan verantwoordelijkheid te dragen. Ook had hij de mogelijkheid in zich geen genoegen te nemen met de wereld zoals zij zich aanbood en een menselijke wereld te scheppen, omdat hij een gedachte uitwerken en vorm geven kon in woord en daad.

Zo was daar dan de kosmische ruimte met de nevels, de sterren en de zon; zo was daar de aarde met haar bergen en vlakten en zeeën; zo waren daar de planten, de dieren en de mensen en tussen dit alles was een verbondenheid, een samenhang en afhankelijkheid omdat het één niet worden en niet zijn kon zonder het ander. Maar juist deze verbondenheid, deze afhankelijkheid was oorzaak, dat alles, geduwd, gestuwd door een oneindig samenspel van onderlinge krachten, zijn specifieke ontwikkelingsgang kreeg en werd zoals het is en niet anders. Als zodanig leven dus ook de mensen en de dieren allen hun absoluut eigen leven, heb-

ben zij hun eigen innerlijke structuur en hun eigen uiterlijke verschijningsvorm. In grote verbondenheid en afhankelijkheid betekenen zij tegelijkertijd voor elkaar het absoluut andere. Allen hebben echter hetzelfde recht om hun strijd om het bestaan op deze aarde te voeren, waar zij sinds onheugelijke tijden het leven mede hielpen voortdragen.

Nu is de mens het enige wezen, voor zover wij weten, dat deze gewachte kan hebben, zich deze situatie bewust kan worden.

Toch is zijn verhouding tot de dieren er geen geweest van respect voor het specifiek eigene van het dier en voor het recht om op deze aarde zijn eigen leven te leven.

Eerder heeft hij het dier steeds vanuit een zelfgerichte gedachten sfeer benaderd. Het zich inleven in de wereld van het dier en het van daar uit beoordelen en benaderen is niet iets dat de mens, in het algemeen, zomaar meteen doen kan en dat is geen wonder want in de groei naar volwassenheid van mensheid en mens leert de mens eerst zichzelf kennen, dan langzamerhand de wereld, waarin hij leeft. Pas daarna is het hem mogelijk zichzelf in deze wereld in te voegen, zijn plaats te vinden en zijn taak in vrijheid op zich te nemen. In het besef van de grootsheid van de kosmos, is deze plaats altijd een bescheiden plaats en dit verandert zijn houding van machthebber en onderwerper van dieren tot een houding welke spreekt van „een samen met de dieren op deze aarde zijn in zorgzaamheid en verantwoordelijkheid”.

Maar zover was de mens, zelf oprijzend uit het dierenrijk, in het begin van zijn ontwikkeling nog lang niet. Voor hem betekende het dier in vele gevallen voedsel en materiaal voor zijn levensonderhoud; daarnaast betekende het een bedreiging van zijn veiligheid. Het dier wekte daardoor hebzucht en angst op. Het jagen en bevechten bracht spanning, die de mens als prettig aanvoelde en eeuwenlange jacht heeft tot gevolg gehad dat de mens, ook toen er geen noodzaak voor levensonderhoud en bescherming mee gemoeid waren, door bleef jagen en doden, terwijl de angst voor het vreemde in het dier bleef bestaan en zich tot op de huidige dag uit in het nodeloos doodslaan en vertrappen van vaak heel onschuldige grote en zeer veel kleine dieren.

Hebzucht, angst en zucht naar spanning hebben altijd de blik op het dier, als een op eigen wijze levende persoonlijkheid, verduisterd; hebben de mens belet het dier te leren kennen, zodat hij niet tot het besef komen kon, dat het de moeite waard is met de dieren kennis te maken, omdat zij allen op hun eigen manier een stukje van het wonder van het bestaan vertegenwoordigen. Ook daar, waar de mens een studie van het dier maakte om het beter te kunnen jagen, om het tot grotere produktiviteit te kunnen brengen of tot een beter artikel te verwerken, is hij aan het dier in zijn totaliteit voorbijgegaan en heeft hij het jammerlijk verlaagd tot een verlengstukje van de mens.

Dat deed hij ook als hij zijn boze humeur, zijn levensonmacht en zijn teleurstelling in het leven op het dier verhaalde, omdat het tegen zijn meerdere kracht of grotere intelligentie niet opgewassen was.

Hoeveel mensen hebben hun ondragelijke eenzaamheid trachten op te heffen door het gezelschap, de zachtheid en warmte van een dier en hoe mooi dat ook zijn kan, vaak ging dat ten koste van het dier, dat zijn eigen leven daardoor niet heeft kunnen leven, maar in te kleine of ongezonde ruimten een vermenselijkt bestaan moest leiden. Want als er iets is, dat de mens graag doet, dan is het 't vermenselijken van het dier. Hij is nooit opgetogener dan wanneer hij in het dier iets menselijks kan zien of opwekken. In dierentuinen hebben de op de mens gelijkende beesten de meeste aftrek. Nu hebben de mensen, en het is goed dat te beseffen, heel veel met de dieren gemeen, maar een dier is géén mens. En als een dier te veel menselijks wordt toegedicht of het wordt opgewekt tot het verrichten van menselijke handelingen dan kan dat grappig zijn, maar in de grond wordt dan het dier te kort gedaan omdat het onwaarsachtig wordt, als 't ware gewrongen in een leven dat niet het zijne is. Meestal is de wijze waarop het dier naar zijn natuur leeft, minstens zo interessant als zijn imitatie van de mens.

't Is typisch, dat hoewel de mens meestal graag iets menselijks in het dier zoekt, hij zo vaak in gebreke is gebleven zijn eigen pijngevoelens op het dier te projecteren. Was hij niet in gebreke gebleven, dan was er in de dierenwereld heel wat minder pijn geleden en was er minder angst doorstaan. De wijzen waarop vele dieren lijden en de dood vinden door toedoen van de mens zijn tot op de huidige dag vaak ontstellend wreed en de oorzaak daarvan ligt meestal in een diepe innerlijke onbevredigdheid, machtswellust en onverschilligheid, naast gebrek aan kennis en invoelingsvermogen. Ook is er wreedheid, die zelfs in deze tijd, haar oorzaak vindt in oud bijgeloof.

Als gezegd wordt, dat iedere diersoort en ieder individu daarvan het recht heeft zijn eigen leven te leven of juist nog: het recht heeft te streven naar zelfverwerkelijking en te strijden voor zijn bestaan hier op aarde, dan sluit dat strijd tussen de diersoorten niet uit, juist omdat zij zo verbonden zijn.

Ook de mens heeft dat recht en in de loop van zijn ontwikkeling heeft hij zijn strijd om het bestaan en zelfverwerkelijking in deze zin ook moeten voeren. Ook nu nog heeft hij een voortdurende, soms bittere strijd aan te binden met vele levende wezens (b.v. insecten, knaagdieren, bacteriën). Bij de mens moet deze strijd echter één zijn uit noodzaak en geen plaats laten aan sadisme, machtswellust en onverschilligheid, omdat het leven in welke vorm ook, hoe onaangenaam en lelijk ook naar menselijke maatstaven, een wonder is, waaraan nooit met minachting of onverschilligheid voorbij gegaan kan worden. Ook wanneer de mens meent het dier te moeten gebruiken als voedsel of voor wetenschappelijke doeleinden, dan is daar onherroepelijk de vraag naar de noodzakelijkheid, waarop heel veel antwoorden gegeven zullen worden, want klaar is de mens met deze vraag nog lang niet. Maar zeker is dat in deze gevallen ook nimmer sprake mag zijn van wreedheid en kille zorgeloosheid.

Hoopvol is het, dat de mens tenslotte begrepen heeft, dat het in 't wilde weg opjagen en uitroeien van diergroepen, wat ook de drijfveer daartoe mag zijn, altijd een ver-

arming betekent van de wereld waarin hij leeft en zijn nageslacht na hem te leven heeft. Ook betekent het een verbreken van de uitgebalanceerde verbondenheid van ingewikkelde biologische samenlevingen met catastrofale gevolgen voor mensen en dieren. Zó ingrijpend is zijn inmenging in het leven op aarde geweest, dat hij, nu hij kennis draagt van de oorzaken en gevolgen van zijn optreden, niet anders kan doen dan met grote zorgzaamheid en verantwoordelijkheid het evenwicht, de verbondenheid tussen al wat leeft, te helpen bewaren om allen zoveel mogelijk het eigen leven te laten leven. Als hij bij deze taak dieren moet doden, zal hij het doen vanuit harde noodzaak, maar met een bloedend hart.
De gedachte van de verantwoordelijkheid in

dit verband staat in deze tijd in de volle belangstelling en heeft van steeds meerderen ernstige aandacht, maar toch is het goed te realiseren dat er door de eeuwen heen, tot nu toe, ook gelukkig mensen zijn geweest, die de dieren hebben *liefgehad*, zo maar, van binnenuit, om wat zij zelf zijn; die hen beoordeeld en benaderd hebben vanuit het dier, zonder acht te slaan op de vraag of zij de mens welgevallig waren of niet. Mensen, die met verwondering en eerbied naar hen gekeken en geluisterd hebben en zo nodig de helpende hand hebben gereikt; die er vrede mee hadden en er vreugde aan beleefden, dat ieder dier, in innige verbondenheid met al wat leeft en is, zijn eigen leven leidt.

A. J. GROENMAN-DEINUM.

najaarsmist

Het landschap dat, nu stilte en avond dalen,
In lage, lichte nevelen verdwijnt,
Is als de hemel, waar de herfstmaan schijnt
Door de wolken heen, waarachter sterren stralen.

De duistere hoeven, door het land verspreid,
En langs den kouden weg de lege bomen
Gaan in de mist te loor. De harten stromen
Vol van het najaar en zijn eenzaamheid.

J. C. Bloem (geb. 1887).

herfstvacantie „de ark”

In de herfstvacantie is de Ark gereserveerd voor een kamp van 4 dagen.
Aanvang zaterdag 29 oktober na de lunch. Einde woensdag 2 november na de lunch. Kosten f 26,— per persoon. Kinderen f 18,—.
Juist in deze tijd is de omgeving bijzonder mooi.

De Ark, Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

Als U nu bestelt kunt U profiteren van de lage prijs van f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

kerstkamp

Onder leiding van de Heer en Mevr. Lageman wordt een kerstkamp gehouden. Aan dit kamp kunnen ook kinderen deelnemen. Voor kinderleiding zal worden zorggedragen.

Aanvang zaterdag 18 uur (met diner).

Einde maandag na diner. Prijs f 21,— per persoon. Bij voldoende deelname 2 dagen langer tegen f 6,— per dag.

Aanvragen en aanmeldingen bij „De Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

KEIZER MARCUS AURELIUS, DE WIJSGEER OP DE TROON

Marcus Aurelius heerste van 161 tot 180 over het Romeinse rijk onder uiterst moeilijke omstandigheden. Een pest- ziekte sleepte miljoenen onderdanen de dood in, verlamde ernstig het economische leven, verzwakte de veerkracht. En dat juist in een tijd van zware oorlogen in het Oosten en Noorden tegen gevaarlijke indringers en in een periode van opstanden in Engeland, Spanje, Egypte en Syrië. Maar twee jaren van zijn regeringstijd leefde de keizer rustig in Rome of omgeving; de overige in kampe- menten.

Verder bezorgde hem de uitbreiding van het Christendom tal van zwarigheden. Veel Christenen dreigden gevaarlijk voor de een- heid en de kracht van de staat te worden, omdat zij de nationale goden niet wilden eren, in het bijzonder de keizercultus afwe- zen en zich onthielden van de krijgsdienst. Ongeacht nog deze zeer belangrijke gevaren, vormden zij een voortdurende bron van on- rust, alleen al door het opvallende karakter van hun godsverering en riten. De Romeinse keizers, die rust in het binnenland als eerste eis stelden, moesten de zich nu snel ver- spreidende beweging met argwaan aanzien. Het Christendom leek in de ogen van vele Romeinen niet veel beters dan een fanatieke, onruststokende sekte en was dus een steen des aanstoots.

Marcus Aurelius sloeg, in tegenstelling tot zijn voorgangers, die zeer gematigd en ver- draagzaam waren opgetreden, hard toe: on- der zijn bewind vielen martelaren. Misschien omdat door de pest nog meer Romeinen heil zochten in de Christelijke sfeer. Wij weten namelijk niet precies, waarom de verder zo zachtmoedige keizer, die sommigen — trou- wens geheel ten onrechte — vlees noch vis, weifelzuchtig, slap hebben genoemd, in zijn houding tegenover de Christenen zo geheel afweek van zijn voorgangers. Misschien ook kwam dit voort uit een te ver gedreven verantwoordelijkheidsgevoel voor de samen- hang van het uiterlijk en innerlijk bedreigde rijk? Dit immers bezat hij in hoge mate. In de noodtijden offerde hij zijn kostbaarheden, rust en persoonlijke neigingen op aan de nauwgezette vervulling van de hem toege- vallen taak.

Hij deed dit krachtig, zonder eerezucht of praal, wars als hij was van uiterlijk vertoon, ophef, gewichtig-doenerij. Hij was een stil in zich zelf gekeerd mens, een naar het me- lancholieke en ook wel wat naar skepsis neigende man.

Binnen dit bestek kan ik niet veel anders dan een vluchtige indruk geven van zijn persoon en gedachtensfeer. Ik wil dit doen door een en ander aan te halen uit een boekje met losse overdenkingen, die de keizer tijdens zijn veldtochten in de rusttij- den heeft opgeschreven. Zij zijn doordrenkt van Stoïcijnse leringen; onder de titel *Zelf- bespiegelingen* werden zij door Nico van Suchtelen vertaald.

Niets is vervelender en vermoeiender dan

het achter elkaar lezen van zedespreuken of moraal-boekjes. Telkens weer hoor je even ernstig te kijken en na te denken en met een *da's mooi gezegd* tot de volgende treffende wijsheidsregel over te gaan. Je wordt er altijd wat melig van. Toch waag ik het vanmor- gen, U te vergasten op een — zij het ook beknopte — bloemlezing uit zo'n boekje, al heeft dit wel iets meer diepte dan traktaatjes met burgerlijke en boerse ulevellenwijsheid. Ik durf dit, 1e. omdat wij Marcus Aurelius als persoon daardoor toch beter leren ken- nen dan alleen uit de geschiedenis van zijn daden, 2e. omdat hij van enige centrale (Stoïcijnse) gezichtspunten uitgaat, die het gemakkelijker maken, verschillende afzon- derlijke uitspraken tot een geheel te ordenen, waardoor de aandacht sterker gebonden wordt dan door losse gezegden, 3e. Marcus Aurelius' bespiegelingen zijn cultuurhisto- risch zeer belangwekkend en boeien door hun eenvoudige, oprechte menselijkheid.

Diep is Marcus Aurelius doordrongen van de verbondenheid van alle dingen. Er is bijna niets, zegt hij, dat niet met iets anders samenhangt. Alles toch is in onderling ver- band geordend en werkt samen, om één- zelfde Heelal te vormen. Er is één kosmos, bestaande uit alle dingen; één Rede, die alle zedelijke wezens gemeen is. Samenhang is er tussen verleden, heden en toekomst; zij zijn innig met elkaar vervlochten. Zo zijn ook goden, mensen, dieren, planten en stoffelijke dingen met elkaar verwant. Groot is die kosmos! Azië, Europa; uithoekjes van het Heelal!

De ganse wereldzee! Eén druppel in dat Heelal! De berg Athos: een aardheuveltje in het Heelal! Heel de tegenwoordige tijd: een stipje in de Eeuwigheid! En toch, hoe groot ook: alles vervloeit, verandert, vergaat. In de materie van het Heelal snellen alle lichamen voort als in een stortstroom! Hoe- vele grote mannen heeft de tijd al verzwol- gen! In het besef van die grootheid en ver- gankelijkheid voelt Marcus Aurelius zich nietig en berustend, klein, niet gewichtig. Steeds spreekt hij met lof over eenvoudige mensen, steeds ook beluisteren wij een toon van gelatenheid in zijn overdenkingen.

De onderkenning van de samenhang aller dingen wekt bij Marcus Aurelius ook eerbiediging voor de medemens. Alle mensen ondergaan hetzelfde lot. Of het nu Alexander de Grote betrof of zijn ezelrijver, zij werden na hun dood op dezelfde wijze onder de atomen verspreid. Hierin staat ieder gelijk met ieder.

Maar daar blijft het niet bij! In alle rede- lijke wezens leeft de Wereldvrede en iedere ziel is een vonk van de alomvattende Waar- heid. Daarom hebben wij ons als leden van een gemeenschap te gedragen, dus het alge- meen belang te dienen en onze naasten te beschouwen als onze gelijken.

Marcus Aurelius had een zeer sterk sociaal gevoel op grond van deze algemene, kortge-

schetste wereldbeschouwing. Ik zal, zo zegt deze keizer, voorzover ik in enig nauw verband sta aan mij verwante delen, nooit anti-maatschappelijk handelen. Veeleer mij naar mijns-gelijken richten en al mijn krachten aanwenden ten algemene nutte. Hoe is mijn verhouding tot de mensen? Wij zijn voor elkaar geboren; maar aan de andere kant ben ik geboren, om hen te leiden, als een ram of stier hun kudde.

Als het juist is, dat de Natuur het Heelal ordent, bestaan de lagere dingen om de hogere en deze weer terwille van elkaar. Alles heeft zijn eigen plaats en eigen functie in het geheel en moet deze vervullen. Smaragd mag geen goud willen zijn, de zon niet willen regenen. En daar de mens juist mens is door het bezit van de Rede, die de hele Natuur doordringt, ja de Natuur zelf is, moet hij in het Geheel overeenkomstig die Rede leven.

Daarmee vervult hij zijn eigenlijke taak, zoals een vijgeboom wanneer hij doet wat eens vijgebooms is en een hond, wat bij een hond hoort.

De gedachte van de gelijkheid in aanleg van alle mensen voerde Marcus Aurelius tot het prediken van naastenliefde en rechtvaardigheid. Anderen te helpen is handelen volgens de menselijke natuur; het bewustzijn van saamhorigheid moet daartoe voeren. Al ontmoet ik een misdadiger of iemand die mij haat, ik weet, dat ook zij mij verwant zijn, dat zij onwetend en onwillens verkeerd doen en bovendien, dat zij mij in mijn eigenlijke wezen niet kunnen deren.

Niets immers van wat van buiten komt, kan ooit onze eigen persoonlijkheid werkelijk kwetsen. In het rijk van ons eigen innerlijk zijn wij oppermachtig en onaantastbaar meester. Doet een ander je iets aan, beledigt hij je, welnu, hij doet zichzelf iets aan en dat is zijn zaak. Jou deert het niet in het minst. Zoek je heil uitsluitend in je zelf; verdraag de dingen en de mensen, maar houdt ze buiten de sfeer van je innerlijk wezen. Wie dat zuiver houdt, vraagt of zoekt geen beloning van buiten, maar vindt deze zelf in de vervulling van wat hij als zijn opgave beschouwt.

Doet iemand iets tegen je, overweeg dan eerst, wat hem daartoe gebracht heeft. Want heb je dat begrepen, dan zul je meelij met hem krijgen, je niet verbazen of opwinden.

Pas er voor op, dat je niet jegens on-mensen hetzelfde voelt, als zij jegens mensen; de beste manier om je te wreken is, de ander niet met gelijke munt te betalen. Zo komt Marcus Aurelius er toe te zeggen: ik wil liefdevol en welwillend blijven jegens alle mensen en haat iemand mij, dan wil ik hem op zijn dwaling wijzen, niet verwijtend en ook niet met vertoon van edelmoedigheid, maar eenvoudig en oprecht. Wij mogen niemand schuldig oordelen en moeten ons zelf bewust zijn van onze fouten en zo de anderen de vergiffenis schenken, die wijzelf zozeer behoeven.

Deze milde, van zelfkennis getuigende, bescheiden en Christelijk klinkende woorden zouden wij niet verwachten in een boekje van een keizer, die Christenen vervolgen liet. Misschien gaf hij de bevelen daartoe met bloedend hart, moest hij toch, uit plichtsgevoel, omdat hij de om zich heen groeiende macht van het Christendom gevaarlijk voor het hem toevertrouwde rijk achtte, tot strenge maatregelen zijn toevlucht nemen. Wij kunnen het ons moeilijk anders denken van een heerser, die tot zichzelf in stille ogenblikken zei: „Pas op, dat je je niet laat verkeizeren. Zorg, dat je eenvoudig blijft, goed, zuiver, ernstig, vrij van aanstellerij, rechtvaardig, godvrezend, welwillend, liefderijk en standvastig in het vervullen van je taak. Help de mensen. Kort is het leven en sociaal te handelen is een der vruchten van het aardse bestaan.”

Herodianus, een geschiedschrijver uit Marcus Aurelius' tijd, getuigt van hem: „Hij was de enige vorst, die zijn wijsgerige overtuiging trachtte waar te maken, niet door woorden, maar door zijn sober, rechtvaardig en goddelijk leven en karakter”.

Bij zijn dood „ging iedereen, zowel in het leger als in de burgermaatschappij, onder leed gebukt; er was in het hele rijk geen sterveling, of hij ontving de tijding met tranen; ze noemden hem hun edele vader, hun goede keizer, hun lankmoedige leider, hun wijze en tactvolle koning.”

De wijsgeer op de troon had bij zijn leven alle uiterlijke praal veracht, in het hart van zijn onderdanen veroverde hij zich een blijvende ereplaats; in het heden leeft zijn roem.

Prof. Dr. D. LOENEN.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

lezingen voor de radio

zo. 16 okt. VARA 9.45 uur Dr. H. Bongers: „Geen troost, maar niet troosteloos”.

zo. 23 okt. VARA 9.45 uur P. A. Pols: titel nog niet bekend.

NATUUR

In alle gevallen, waarin de mens aan de natuur gaat zitten morrelen, kan men spreken van cultuur. Deze stelling, aantrekkelijk door haar beknoptheid en klaarheid, heb ik eens opgetekend uit de mond van wijlen professor Van der Leeuw. Zij sluit rechtstreeks aan bij de gedachte van Erich Kästner, dat wij de apen in het cultuurwoud zijn.

Inderdaad hebben wij weinig aanraking met de natuur in haar zuivere vorm. (Ik laat nu in het midden of het niet natuurlijk is, dat wij mensen cultuurlijk zijn, want dan wordt het zo moeilijk, dat ik er weidra niet meer uit zou kunnen komen). Maar niettemin worden wij toch van tijd tot tijd geconfronteerd met natuurverschijnselen. En daarbij doel ik dan op de natuurverschijnselen, die men aan sloot en plas, in bos en heide, aan het strand en in de duinen kan waarnemen. Men kan daar bomen, heesters en kruiden vinden en menigerlei gedierten, waarover de kenners boeiende verhalen kunnen vertellen. Ik reken mijzelf tot de natuurminnaars, maar niet tot de natuurkenners. Bijna had ik geschreven: dus niet tot de kenners. Want om te minnen behoeft men niet te kennen en menigmaal zou de min in haar prille groei zijn gestuit, als ze voorafgegaan zou zijn door het kennen. In gemoede: hebt gij u in een kritiek stadium van uw bestaan vooraf op de hoogte gesteld van de vitale statistieken van het voorwerp van uw min? Welnu dan. Zo bemin ik de natuur, blindelings en met overgave. Maar ik weet, dat er wat te weten valt. Ik weet bijvoorbeeld, dat aan het strand vogels huizen, die verschillende namen dragen. Er zijn meeuwen. Er zijn sterntjes. Er wandelen kieviten. Deze laatste dieren dragen vaak een coquet pluimpje op het hoofd, waaraan ze te herkennen zijn. *) Maar voor de rest zegt ik: Daar zijn vogels. En onder mijn voeten zijn schelpen. Er zijn tientallen soorten, die door mensen, die weten willen in dozen gerangschikt worden en bekeken. Elke schelp heeft zijn eigen naam.

Ik ben hoogmoedig genoeg te menen, dat ik met enige inspanning en ijver ook wel een stuk of twintig namen zou kunnen leren. Er zijn boekjes te koop, waarin alle schelpen, die aan de Nederlandse stranden te vinden zijn, in kleur staan afgebeeld. Maar ik zou er geen pret in hebben om naar het strand te gaan met zo'n boekje in de rechterzijzak en bij elke stap te vragen: Wat ligt daar? En dan maar het boek tevoorschijn halen en het maatschuijje en de kleur, de grootte en het aantal karteltjes van de schelp te gaan bepalen. Mooi, dat is dus de kinkhoorn. En stap verder ligt echter een gans ander natuurverschijnsel. Weer het boek, weer de maatlat, weer opzoeken. En zo tientallen malen.

Intussen vliegt er een krijsende vogel over. Wat vliegt daar? Nerveus grijpt men in de linkerzijzak. Maar de vogel is al weg. Men wacht met opengeslagen boek in de hand tot

hij terugkomt en tracht te zien, of het dier een vlekje op de kop heeft of zwemvliezen of waadpoten. Intussen rolt de zee maar door in eindeloze deining. Volgens de dichter kent zij zichzelf niet. Waarom zou ik haar dan kennen? Moet ik in de rechterbinnenzak ook nog een boek hebben met: Wat zwemt daar? Neen, neen, drierwef neen. Ik wil een strandwandeling maken, vogels zien zeilen, schelpen vertrappen, kwallen zien liggen, golven zien rollen. En niet voortdurend examen doen. Is er nu toevallig iemand in de buurt, die iets belangwekkends over het familieleven van de kwal weet te vertellen, dan heb ik daartegen geen bezwaar, maar ik heb het niet erg nodig.

Vandaag zat ik in een herfsttuin, waarvan het grasveldje, gazon, omringd was door herfstbloemen, waarin mijn ziel zichzelf weerspiegeld zag. Het bloemenrandje, border, stemde mij, evenals mijn ziel, tot tevredenheid. Het was fraai, hoewel (of omdat) het naderende einde er zo duidelijk uit sprak. Had ik nu uit mijn stoel moeten opstaan om uit de boekenkast een handleiding te pakken over „Bloemen in onze tuin”? Kan het mij eigenlijk wat schelen of er een sleedoorn of een vuurdoorn in die tuin staat?

Ik heb iemand in mijn familie, die bijen houdt. Niet zozeer om de honing, want zijn bijen eten wel ontzaglijke hoeveelheden suiker, maar van honingmaken hebben ze blijkbaar niet zoveel verstand. Waarom hij die bijen wel houdt, is mij niet recht duidelijk geworden. Hij moet er hard voor werken, dat zijn bijen benevens de suiker ook nog wat anders te eten krijgen en sjouwt met bakfietsen vol kasten van het koolzaad naar de heide, erica zowel als calluna. Hij werkt veel en hij werkt zwaar, maar zijn loon is gering. Nochtans is hij tevreden. Hij zit, overdekt door dit ongedierte, bij het vlieg-gat, observeert de honing en is als de dood, dat er buiten zijn voorkennis een volksverhuizing zal plaatsvinden.

Ik kan mij voorstellen, dat iemand voor de gezelligheid een hond of een kat of desnoods een schildpad houdt. Dat iemand bijen houdt om suiker te voeren, begrijp ik niet. Maar het komt voor.

Intussen zijn wij met gazon, border en bijenkast alweer angstig dicht in de buurt van de cultuur gekomen. De juiste benaming is misschien cultuurnatuur. Maar wij doen het er maar mee.

H. H.

*) Noot van mevr. H. H. Kieviten zijn weidevogels. De kievit (*Vanellus vanellus*) heeft aan het strand niets te zoeken. **)

) Noot van meneer H.H. Ik heb toch vogels met een kievitenveertje op hun kop aan het strand gezien. Deskundigen zeggen: De V.V. komt in de trektijd op het strand en wad. *)

***) Nou zie je al weer hoe verwarrend de natuurkennis is.

H. H.

Beter is het, geheel blind te zijn, dan een zaak van slechts één kant te bezien.

Indisch spreekwoord.